

Republica Moldova

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE

**cu privire la confirmarea rezultatelor referendumului republican
consultativ din 24 februarie 2019**

(Sesizarea nr. 47d/2019)

CHIȘINĂU

14 martie 2019

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

În numele Republicii Moldova,
Curtea Constituțională, judecând în componența:

dlui Mihai POALELUNGI, *președinte*,
dnei Raisa APOLSCHII,
dlui Aurel BĂIEȘU,
dlui Corneliu GURIN,
dlui Artur REȘETNICOV,
dlui Veaceslav ZAPOROJAN, *judecători*,
cu participarea dlui Marcel Lupu, *grefier*,

Având în vedere sesizarea depusă pe 4 martie 2019
și înregistrată pe aceeași dată,
Examinând sesizarea menționată în ședință publică,
Având în vedere actele și lucrările dosarului,
Deliberând în camera de consiliu,

Pronunță următoarea hotărâre:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află sesizarea Comisiei Electorale Centrale referitoare la confirmarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019, depusă la Curtea Constituțională pe 4 martie 2019, în baza articolelor 135 alin. (1) lit. d) din Constituție, 177 din Codul electoral, 4 alin. (1) lit. d) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 4 alin. (1) lit.d) și 38 alin. (3) din Codul jurisdicției constituționale.

2. În ședința publică a Curții sesizarea a fost susținută de către dna Alina Russu, Președintele Comisiei Electorale Centrale. Parlamentul a fost reprezentat de către dl Radu Radu, consultant principal în Serviciul reprezentare la Curtea Constituțională și la organele de drept din cadrul Direcției generale juridice a Secretariatului Parlamentului.

ÎN FAPT

3. În conformitate cu articolele 2, 66 lit. b) și 75 din Constituția Republicii Moldova, 155, 157 și 162 din Codul electoral, pe 30 noiembrie 2018, Parlamentul a adoptat Hotărârea nr. 332 cu privire la desfășurarea referendumului republican consultativ pe 24 februarie 2019, în aceeași zi cu alegerile parlamentare.

4. Potrivit articolului 2 din Hotărârea menționată *supra*, Parlamentul a stabilit că se supun referendumului republican consultativ următoarele întrebări de importanță majoră pentru societate: (1) Sunteți pentru reducerea numărului deputaților din Parlament de la 101 la 61? (2) Sunteți pentru ca

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

poporul să poată revoca (demite) deputații din funcție dacă nu își îndeplinesc corespunzător obligațiile lor?

5. Pe 24 februarie 2019, în Republica Moldova a avut loc referendumul republican consultativ.

6. Pe 3 martie 2019, prin hotărârile nr. 2421 și nr. 2422, Comisia Electorală Centrală a aprobat procesele-verbale cu privire la totalizarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019, pentru ambele întrebări supuse referendumului, și a declarat valabil acest referendum. De asemenea, prin Hotărârea nr. 2423 din aceeași dată, Comisia Electorală Centrală a aprobat Raportul privind organizarea și desfășurarea referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019.

7. Pe 4 martie 2019, Comisia Electorală Centrală i-a prezentat Curții Constituționale materialele referitoare la desfășurarea referendumului republican consultativ, în vederea confirmării rezultatelor acestuia.

LEGISLAȚIA PERTINENTĂ

8. Prevederile relevante ale Constituției sunt următoarele:

Articolul 2

Suveranitatea și puterea de stat

„(1) Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.

[...]”

Articolul 66

Atribuțiile de bază

„Parlamentul are următoarele atribuții de bază:

[...]

b) declară referendumuri;

[...]”

Articolul 75

Referendumul

„(1) Cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului.

(2) Hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă.”

Articolul 135

Atribuțiile [Curții Constituționale]

„(1) Curtea Constituțională:

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

[...]

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

[...].”

9. Prevederile relevante ale Codului electoral, adoptat prin Legea nr. 1381 din 21 noiembrie 1997, sunt următoarele:

Articolul 153
Referendumul republican

„(1) Referendumul republican se desfășoară în scopul exercitării puterii poporului și participării lui nemijlocite la conducerea și administrarea treburilor de stat.

(2) Referendumul republican se efectuează prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, în conformitate cu Constituția și prevederile prezentului cod.

[...].”

Articolul 154
Tipurile de referendum republican

„[...]

(4) Referendumului consultativ sunt supuse problemele de interes național, în scopul consultării opiniei poporului asupra unor astfel de probleme și adoptării ulterioare, de către autoritățile publice competente, a unor hotărâri definitive. Textul întrebării supuse referendumului consultativ se redactează în manieră neutră, fără ambiguități sau sugerarea răspunsului.”

Articolul 156
Restricțiile privind desfășurarea referendumului republican

„[...]

(2) Referendumul republican nu poate avea loc, de asemenea, cu 60 de zile înainte și cu 60 de zile după ziua desfășurării alegerilor parlamentare, prezidențiale și locale generale, decât dacă se desfășoară în aceeași zi. În aceeași zi nu pot avea loc două referendumuri republicane.”

Articolul 162
Stabilirea datei referendumului republican

„(1) Data referendumului republican se stabilește de către Parlament prin hotărâre dacă referendumul este inițiat de cetățeni sau de deputații în Parlament, ori de Președintele Republicii Moldova prin decret dacă referendumul este inițiat de acesta și are caracter consultativ.

(2) Data referendumului se stabilește cu cel puțin 60 de zile înainte de ziua desfășurării lui.”

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

Articolul 177

Confirmarea rezultatelor referendumului republican

„(1) Hotărârea Comisiei Electorale Centrale și procesul-verbal privind rezultatele referendumului se remit Curții Constituționale.

(2) În termen de 10 zile, Curtea Constituțională va examina actele remise de Comisia Electorală Centrală și va confirma sau va infirma, printr-o hotărâre, rezultatele referendumului republican.”

Articolul 178

Adoptarea, publicarea și intrarea în vigoare a hotărârii supuse referendumului republican

„(1) Hotărârea se consideră adoptată prin referendum republican dacă pentru ea au votat majoritatea cetățenilor care au participat la referendum. În cazul în care referendumului se supune o lege constituțională, care prevede modificarea dispozițiilor privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și a dispozițiilor referitoare la neutralitatea permanentă a statului, aceasta se consideră aprobată dacă pentru ea au votat cel puțin jumătate din numărul total al persoanelor înscrise în listele electorale. Hotărârea privind demiterea Președintelui Republicii Moldova se consideră adoptată prin referendum republican dacă pentru ea au votat un număr de alegători egal sau mai mare decât în cazul alegerii Președintelui Republicii Moldova, dar nu mai puțin de jumătate din numărul alegătorilor care au participat la referendum.

[...].”

Articolul 181

Referendumul republican nevalabil

„Comisia Electorală Centrală declară nevalabil referendumul republican dacă la el au participat mai puțin de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale.”

Articolul 182

Referendumul republican nul

„Curtea Constituțională declară nul referendumul republican în toată republica sau în anumite unități administrativ-teritoriale dacă în timpul votării sau numărării voturilor au fost comise încălcări grave ale prevederilor prezentului cod, care au influențat rezultatele referendumului în întregime.”

10. Prevederile relevante ale Legii nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională sunt următoarele:

Articolul 4

Atribuțiile

„(1) Curtea Constituțională:

[...]

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

[...].”

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

ÎN DREPT

11. Din conținutul sesizării, Curtea observă că aceasta vizează confirmarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019.

A. COMPETENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE

12. Potrivit articolelor 135 alin. (1) lit. d) din Constituție, 4 alin. (1) lit. d) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 4 alin. (1) lit. d) și 38 alin.(3) din Codul jurisdicției constituționale, confirmarea rezultatelor referendumurilor republicane ține de competența Curții Constituționale.

13. Curtea reține că, potrivit articolului 177 din Codul electoral, Comisia Electorală îi trimite hotărârea și procesul-verbal privind rezultatele referendumului Curții Constituționale. În termen de 10 zile, Curtea Constituțională examinează actele trimise de către Comisia Electorală Centrală și confirmă sau infirmă, printr-o hotărâre, rezultatele referendumului republican.

14. Curtea menționează că, spre deosebire de inițiativele de revizuire a Constituției prin referendum, caz în care, potrivit articolului 135 alin. (1) lit.c) din Constituție, Curtea Constituțională trebuie să se pronunțe *a priori* printr-un aviz cu privire la condițiile de validitate a proiectului de modificare a Constituției, în cazul inițierii unui referendum consultativ ea nu dispune de o asemenea competență. De asemenea, nici Constituția, nici prevederile legale nu-i conferă Curții Constituționale competența de a se pronunța în privința întrebărilor supuse referendumului consultativ, după desfășurarea acestuia. Eventual, în baza articolului 135 alin. (1) lit. c) din Constituție, Curtea Constituțională ar putea să pronunțe un aviz negativ cu privire la proiectul de modificare a Constituției care pune în aplicare rezultatele referendumului consultativ. De asemenea, în baza articolului 135 alin. (1) lit. a) sau lit. g) din Constituție, Curtea Constituțională ar putea declara neconstituțională legea de punere în aplicare a rezultatelor referendumului, dacă aceasta contravine Constituției.

15. Curtea reține că articolul 135 alin. (1) lit. d) din Constituție și articolul 182 din Codul electoral i-au conferit Curții Constituționale competența anulării rezultatelor referendumului republican, doar dacă în timpul votării sau numărării voturilor au fost comise încălcări care au influențat rezultatele referendumului.

16. Prin urmare, având în vedere materialele prezentate de către Comisia Electorală Centrală, Curtea va examina dacă referendumul republican consultativ din 24 februarie 2019 s-a desfășurat în conformitate cu prevederile constituționale și dacă nu au existat încălcări care au influențat rezultatele referendumului.

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

**B. CONFIRMAREA REZULTATELOR REFERENDUMULUI REPUBLICAN
CONSULTATIV DIN 24 FEBRUARIE 2019**

1. Rezultatele prezentate de către Comisia Electorală Centrală

17. Prin Hotărârea nr. 2421 din 3 martie 2019, Comisia Electorală Centrală a constatat că: (1) pentru întrebarea „Sunteți pentru reducerea numărului deputaților din Parlament de la 101 la 61?” supusă referendumului, numărul de alegători incluși în listele electorale a fost de 2 803 608 de persoane, iar la votare au participat 1 144 261 de alegători, sau 39,78%, adică mai mult de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale; (2) pentru întrebarea „Sunteți pentru ca poporul să poată revoca (demite) deputații din funcție dacă nu își îndeplinesc corespunzător obligațiile lor?” supusă referendumului, numărul de alegători incluși în listele electorale a fost de 2 804 079 de persoane, iar la votare au participat 1 143 397 de alegători, sau 39,74%, adică mai mult de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale. Prin urmare, având în vedere faptul că la referendumul republican din 24 februarie 2019 au participat mai mult de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale, Comisia Electorală Centrală a declarat valabil acest referendum.

18. De asemenea, prin Hotărârea nr. 2422 din 3 martie 2019, Comisia Electorală Centrală a aprobat procesele-verbale privind totalizarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019, pentru ambele întrebări supuse referendumului.

19. Ca urmare a totalizării rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019, Comisia Electorală Centrală a constatat că: (1) în privința întrebării nr. 1 „Sunteți pentru reducerea numărului deputaților din Parlament de la 101 la 61?”, 744 529 de cetățeni au votat *pentru*, iar 266 188 de cetățeni au votat *contra*; (2) în privința întrebării nr. 2 „Sunteți pentru ca poporul să poată revoca (demite) deputații din funcție dacă nu își îndeplinesc corespunzător obligațiile lor?”, 808 266 de cetățeni au votat *pentru*, iar 202 497 de cetățeni au votat *contra*.

20. Prin Hotărârea nr. 2423 din 3 martie 2019, Comisia Electorală Centrală a aprobat raportul cu privire la organizarea și desfășurarea referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019 și l-a prezentat Curții Constituționale, împreună cu hotărârea și procesele-verbale privind rezultatele referendumului, în vederea confirmării rezultatelor referendumului în discuție.

2. Contestațiile soluționate de către organele electorale și de către instanțele de judecată

21. Potrivit raportului prezentat de către Comisia Electorală Centrală, organele electorale nu au fost sesizate cu vreo contestație referitoare la organizarea sau desfășurarea referendumului republican consultativ.

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

22. Totuși, având în vedere faptul că potrivit articolului 72 alin. (3) din Codul electoral contestațiile privind acțiunile și hotărârile Comisiei Electorale Centrale se depun, fără respectarea procedurii prealabile, la Curtea de Apel Chișinău, Partidul politic „Casa Noastră – Moldova” a contestat în contencios administrativ hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 2159 din 26 ianuarie 2019, prin care s-a respins cererea de înregistrare a partidului menționat în calitate de participant la referendumul republican consultativ. Instanța de judecată a respins ca nefondată cererea partidului respectiv de a obliga Comisia Electorală Centrală să-l înregistreze în calitate de participant la referendum. Legalitatea hotărârii Comisiei Electorale Centrale a fost confirmată și de către Curtea Supremă de Justiție, în cadrul examinării recursului.

3. Aprecierea Curții

3.1. Principii generale

23. Potrivit articolului 2 alin. (1) din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, pe care acesta o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.

24. Astfel, Constituția combină regimul juridic al democrației reprezentative, care presupune delegarea exercițiului suveranității unui organ reprezentativ suprem – Parlamentul, cu manifestarea directă a puterii de către popor prin referendum – democrația directă. Dacă în prima ipoteză poporul participă la exercitarea puterii de stat prin desemnarea unor reprezentanți, care, pe durata mandatului acordat, sunt factori de decizie în numele și pentru întregul popor, în cea de-a doua ipoteză, deținătorul puterii de stat exercită suveranitatea în mod direct, printr-o modalitate eficientă și clară de consultare a voinței populare cu privire la probleme esențiale pentru întreaga societate.

25. Democrațiile moderne sunt, în general, democrații reprezentative. Totuși, majoritatea statelor admit în sistemele lor constituționale anumite forme ale democrației directe.

26. Articolul 75 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova stabilește că cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului. În conformitate cu articolul 72 alin. (3) lit. b) din Constituție, prevederile constituționale au fost concretizate la nivel de lege organică, fiind detaliate și dezvoltate prin Codul electoral.

27. Astfel, potrivit articolului 153 din Codul electoral, referendumul republican se desfășoară în scopul exercitării puterii poporului și al participării lui nemijlocite la conducerea și administrarea problemelor statului, iar în funcție de natura juridică a problemelor supuse referendumului, în conformitate cu articolul 154 din Cod, referendumurile republicane pot fi constituționale, legislative, privind demiterea

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

Președintelui Republicii Moldova și consultative. Referendumului consultativ pot fi supuse problemele de interes național, în scopul consultării opiniei poporului în privința unor astfel de probleme.

28. În Codul de bune practici în materie de referendum CDL-AD(2007)008, pct. 8, Comisia de la Veneția a menționat că este preferabil ca un referendum asupra chestiunilor de principiu sau altor propuneri formulate generic să aibă caracter consultativ.

29. Sub acest aspect, Curtea a menționat în jurisprudența sa că produc efecte juridice obligatorii doar referendumurile constituționale și cele legislative, nu și cele care au un caracter consultativ. Ca urmare a organizării referendumului consultativ, autoritățile pot lua cunoștință de opinia poporului cu privire la o problemă de interes național în care a fost consultat, fără a avea însă vreo obligație juridică. Totodată, chiar dacă hotărârile adoptate ca urmare a desfășurării referendumurilor consultative nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic, rezultatele acestora pot servi ca bază pentru decizii politice ulterioare ale autorităților, fiind motivate de aceste rezultate (HCC nr. 24 din 27 iulie 2017, §§ 68, 69).

3.2. Confirmarea rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019

30. Curtea constată că prevederile articolului 156 alin. (2) din Codul electoral permit desfășurarea referendumului republican în aceeași zi cu alegerile parlamentare.

31. În acest sens, Curtea observă că organizarea și desfășurarea concomitentă a mai multor scrutine reprezintă o practică uzuală în statele europene, existând numeroase exemple în acest sens (a se vedea, de exemplu, alegerile parlamentare din Scoția și din Țara Galilor din 2011, care au avut loc în aceeași zi cu referendumul Regatului Unit cu privire la votul alternativ, referendum care a avut ca obiect modificarea sistemului electoral pentru viitoarele alegeri parlamentare).

32. Rațiunea combinării alegerilor parlamentare și a referendumului ar putea fi determinată de necesitatea reducerii cheltuielilor, pentru că pot fi utilizate aceleași liste de alegători, resursele umane ar fi utilizate doar o singură dată în loc de două ori, pliantele informaționale referitoare la ambele evenimente ar fi puse la dispoziția alegătorilor printr-o singură trimitere poștală etc. De asemenea, organizarea unui referendum în același timp cu alegerile poate conduce la creșterea numărului de participanți la ambele scrutine.

33. Curtea admite că introducerea sistemului electoral mixt și desfășurarea concomitentă a referendumului ar fi putut impune o sarcină mai complexă organelor electorale la prelucrarea rezultatelor votării. Sub acest aspect, Curtea observă că, potrivit raportului Comisiei Electorale Centrale, această instituție a depus efortul necesar pentru instruirea

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

funcționarilor electorali (membrii consiliilor electorale de circumscripții, membrii birourilor electorale ale secțiilor de votare, registratorii și operatorii) în vederea evitării tuturor dificultăților relative la desfășurarea ambelor scrutine.

34. Curtea constată că rezultatul referendumului depinde de îndeplinirea cumulativă a două condiții: una referitoare la numărul minim de cetățeni care trebuie să participe la referendum pentru ca acesta să fie valabil (cvorumul legal de participare) și una referitoare la numărul de voturi valabil exprimate, care determină rezultatul referendumului. Aceste condiții sunt prevăzute de articolul 181 și, respectiv, de articolul 178 alin. (1) din Codul electoral. Potrivit articolului 181, Comisia Electorală Centrală declară nevalabil referendumul republican, dacă la acesta au participat mai puțin de 1/3 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale. Potrivit articolului 178 alin. (1) din Codul electoral, hotărârea se consideră adoptată prin referendum republican dacă pentru aceasta au votat majoritatea cetățenilor care au participat la referendum.

35. Din datele comunicate Curții Constituționale de către Comisia Electorală Centrală rezultă că condiția referitoare la cvorumul de participare a fost îndeplinită, iar cu privire la rezultate, pentru ambele întrebări supuse referendumului, majoritatea cetățenilor care au participat la referendum au votat *pentru*.

36. Potrivit raportului prezentat de către Comisia Electorală Centrală, organele electorale nu au fost sesizate cu nicio contestație referitoare la organizarea și desfășurarea referendumului republican consultativ. Doar o singură contestație, care avea ca obiect refuzul înregistrării unui partid în calitate de participant la referendum, a fost examinată de către Curtea de Apel Chișinău și de către Curtea Supremă de Justiție, aceste instanțe confirmând legalitatea refuzului. Curtea nu poate decât să manifeste deferență față de constatările acestor instanțe.

37. Din examinarea documentelor trimise de către Comisia Electorală Centrală rezultă că referendumul s-a desfășurat cu respectarea dispozițiilor prevăzute de lege, neînregistrându-se încălcări sau incidente de natură să conducă la modificarea rezultatului referendumului.

38. Prin urmare, având în vedere cele menționate, precum și faptul că la Curtea Constituțională nu a fost depusă nicio cerere de contestare a rezultatelor referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019, Curtea va confirma rezultatele acestui referendum.

Din aceste motive, în baza articolelor 135 alin. (1) lit. d) din Constituție, 26 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 61, 62 lit. c) din Codul jurisdicției Constituționale și 177 din Codul electoral, Curtea Constituțională

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA CONFIRMAREA REZULTATELOR
REFERENDUMULUI REPUBLICAN CONSULTATIV

HOTĂRĂȘTE:

1. *Se confirmă* rezultatele referendumului republican consultativ din 24 februarie 2019.

2. *Se constată* că:

– din totalul de 2 803 608 de persoane înscrise în listele electorale de bază, la vot au participat 1 144 261 de alegători (39,78%), dintre care 744 529 au votat *pentru* la întrebarea „Sunteți pentru reducerea numărului deputaților din Parlament de la 101 la 61?”, iar 266 188 au votat *contra*.

– din totalul de 2 804 079 de persoane înscrise în listele electorale de bază, la vot au participat 1 143 397 de alegători (39,74%), dintre care 808 266 au votat *pentru* la întrebarea „Sunteți pentru ca poporul să poată revoca (demite) deputații din funcție dacă nu își îndeplinesc corespunzător obligațiile lor?”, iar 202 497 au votat *contra*.

3. Prezenta hotărâre este definitivă, nu poate fi supusă niciunei căi de atac, intră în vigoare la data adoptării și se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Președinte

Mihai POALELUNGI

Chișinău, 14 martie 2019

HCC nr. 5

Dosarul nr. 47d/2019